

ประวัติเมืองพยุหภูมิพิสัย

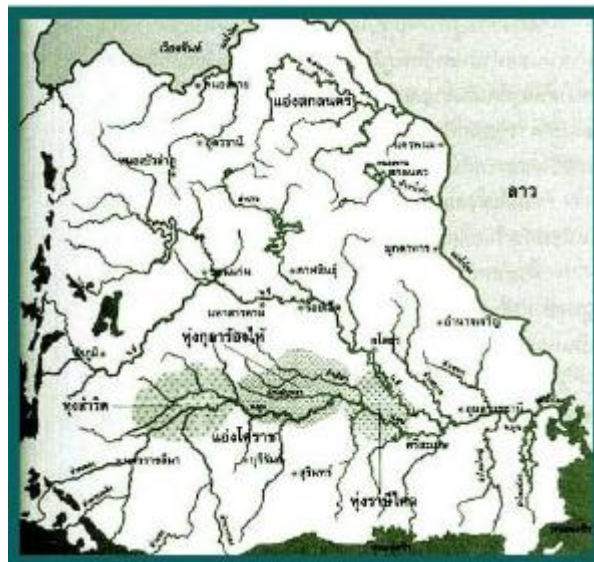
รารัตนโกสินศก ๑๐๒ (ตรงกับปีพุทธศักราช ๒๔๒๖)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕

พระรัตนวงศา (คำสิงห์) เจ้าเมืองสุวรรณภูมิดำริเห็นว่า ควรตั้งเมืองใหม่ขึ้นอีกสักเมือง เพื่อสะดวกแก่การปกครอง จึงให้ท้าวเดช และท้าวเทศ สองพี่น้องผู้บุตร นำไปบอกไปกราบทูลขอตั้งเมืองขึ้นที่ บ้านเมืองเสือ ซึ่งเป็นเมืองเก่าสมัยขอม แคว้นได้ร้างไปนาน ต่อมาภายหลัง ได้เกิดหมู่บ้านเล็ก ๆ ขึ้นได้โปรดเกล้าฯ ให้ตั้งบ้านเมืองเสือ เป็นเมืองพยุหภูมิพิสัย และโปรดฯ ให้ ท้าวขัติย(เดช) เป็นพระศรีสุวรรณวงศา (ต้นตระกูลรัตนวงศาวัต ในกาลต่อมา) เป็นเจ้าเมืองคนแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๒๒ (ร.ศ.๙๘)

แผนที่แนวเขตแดนทุ่งกุลาร้องไห้

พระศรีสุวรรณวงศา (ท้าวขัย - เดช)
เจ้าเมืองพยัคฆภูมิพิสัย เจ้าเมืองคนแรก

พระศรีสุวรรณวงศา (เดช) ได้นำไพร่พล ช้าง ม้า วัว ควาย เสี่ยงอาหาร และยุทโธปกรณ์ ตามพระกระแสรับสั่งในพระพุทธรูปเจ้าหลวง มาก่อสร้างเมืองใหม่ ในเขตทุ่งกุลาร้องไห้ ทางด้านทิศตะวันตก โดยถือเอาบริเวณที่ตั้งของบ้าน "เมืองเสือ" หรือบ้านเหล่าเสือ อันเป็นแหล่งชุมชนใหญ่ในครั้งนั้น เป็นที่ตั้งเมือง ด้วยเหตุนี้ อำเภอ "พยัคฆภูมิพิสัย" จึงอาจถือเอาตามเดิมของบ้านเหล่าเสือ โดยยึดถือเอาตามรากศัพท์ในภาษาบาลี คือ " พยคฺค " เป็นหลักในการตั้งชื่อเมือง

ครั้นพระศรีสุวรรณวงศา ได้นำไพร่พล ช้าง ม้า วัว ควาย เสี่ยงอาหารและยุทโธปกรณ์ มายังบ้านเมืองเสือหรือบ้านเหล่าเสือ เห็นชัยภูมิในการก่อตั้งเมืองใหม่ ไม่สะดวกด้วยประการทั้งปวง เนื่องจาก เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำก็จะหลากท่วมพื้นที่ทำการเกษตรและพื้นที่อยู่อาศัยของชาวบ้าน เมื่อถึงฤดูแล้ง น้ำก็จะแห้งขอดทำให้ราษฎรวัว ควาย เดือดร้อน การเกษตรเสียหายเป็นประจำ

เมื่อเห็นเป็นเช่นนั้นแล้ว พระศรีสุวรรณวงศา จึงย้ายขบวนไพร่พล ช้าง ม้า วัว ควาย เดินทางออกจากบ้านเมืองเสือหรือบ้านเหล่าเสือมุ่งหน้าไปทางทิศเหนือจนมาถึง ณ ที่แห่งหนึ่ง ถือว่าเป็นที่อันควรแก่การตั้งเมืองใหม่ ณ ที่ดังกล่าวนั้นก็คือ บ้านนาข่า อำเภอวาปีปทุม ในปัจจุบัน หากแต่นามเมืองก่อสร้างใหม่ยังถือเอานามเดิมของเมืองเสือ ตามพระราชประสงค์ของพระพุทธรูปเจ้าหลวง ซึ่งครั้งการก่อสร้างเมืองจึงได้ตั้งชื่อว่า " เมืองพยัคฆภูมิพิสัย " ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

เมืองพยัคฆภูมิพิสัย เมื่อคราวก่อสร้างเมืองใหม่ยังขึ้นตรงต่อมณฑลอุบลราชธานีในเวลานั้น ต่อมาเมื่อกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ ข้าหลวงต่างพระองค์มณฑลอุบลราชธานีออกตรวจเยี่ยมเยียนทุกข์สุขของประชาชนในเขตรับผิดชอบ ได้เดินทางมาถึงเมืองวาปีปทุม เจ้าเมืองวาปีปทุมครั้งกระนั้นจึงได้ทูลร้องเรียนว่าเจ้าเมืองพยัคฆภูมิพิสัยนำไพร่พลมาสร้างเมืองในเขตพื้นที่ของตนและไม่ได้ปฏิบัติตามพระราชประสงค์ ครั้นเมื่อกรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์ได้ทราบเช่นนั้น จึงมีพระบัญชาให้เจ้าเมืองพยัคฆภูมิพิสัยและเจ้าเมืองวาปีปทุมเข้าพบเพื่อสอบสวนความจริง เจ้าเมืองทั้งสองเมื่ออยู่ต่อหน้าข้าหลวงต่างพระองค์จึงทูลตอบคำถามและข้อตกลงใกล้เคียงกันตามประสงค์ โดยเจ้าเมืองพยัคฆภูมิพิสัย ยอมย้ายเมืองใหม่มาอยู่ในเขตการปกครองของตน ณ บริเวณบ้านปะหลาน ตำบลปะหลาน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ในปัจจุบัน และได้ทำการก่อสร้างเมืองใหม่อีกครั้งหนึ่ง โดยไม่ได้ย้ายไปที่ใดอีก

พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงสรรพสิทธิประสงค์

เมืองพยัคฆภูมิพิสัยภายหลังที่ย้ายมาอยู่ที่ทำการเมือง ณ บ้านปะหลาน ตำบลปะหลาน อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย ในปัจจุบันก็มีเจ้าเมืองปกครองสืบต่อกันมาได้ขาด ราษฎรต่างก็อยู่เย็นเป็นสุขกันถ้วนหน้า ชาวปละอาหารอุดมสมบูรณ์ มีการทำมาค้าขายกับต่างเมืองและไปมาหาสู่กันระหว่างเมืองอยู่เสมอ จนถึงได้ว่าเมืองพยัคฆภูมิพิสัยเป็นเมืองศูนย์กลางของการค้าขาย และการเดินทางสะดวกตั้งแต่นั้นมา

ภาพถ่ายทางอากาศบริเวณตัวอำเภอยักษ์ภูมิพิสัย

ต่อมา รวรัตนโกสินทรศก ๑๑๖ (ตรงกับปีพุทธศักราช ๒๔๔๐) เมืองยักษ์ภูมิพิสัยถูกเปลี่ยนฐานะเป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดมหาสารคาม ขึ้นต่อมณฑลร้อยเอ็ดในขณะนั้น

จุดที่ตั้งเมือง (ที่ว่าการเมืองและจวนเจ้าเมือง) แห่งแรก อยู่บริเวณต้นค้างคาว ถนนกลางเมืองบ้านปะหลาน (หมู่ที่ ๒) และบ้านเมืองเก่า (หมู่ที่ ๑๕)

แผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ บริเวณที่ตั้งเมืองเก่า เป็นเกาะล้อมรอบด้วยน้ำ

บริเวณที่ตั้งศาลเจ้าเมือง (ต้นค้ำควา ระหว่าง หมู่ที่ ๒ กับ หมู่ที่ ๑๕ ตำบลปะหลาน)

บริเวณจวนเจ้าเมืองเก่า

บริเวณโนนโพธิ์ ปัจจุบันสร้างเป็นศาลหลักเมืองพยุหะภูมิพิสัย ซึ่งเคยเป็นจุดที่ตั้งเมืองอีกแห่งหนึ่ง

ที่ว่าการอำเภอพยุหะคีรี หลังเก่า เมื่อ พ.ศ. ๒๔๙๕

ที่ว่าการอำเภอพยุหะคีรี ปัจจุบัน

ทำเนียบเจ้าเมืองและนายอำเภอของเมืองพยุหภูมิพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม

๑. พระศรีสุวรรณวงศา (เดช รัตนวงศะวัต) ร.ศ. ๙๘ - ๑๑๖ (พ.ศ. ๒๔๒๒ - ๒๔๔๐) เจ้าเมืองคนแรก	
๑. พระศรีสุวรรณวงศา (เดช รัตนวงศะวัต) ร.ศ. ๑๑๖ - ๑๒๖ (พ.ศ. ๒๔๔๐ - ๒๔๕๐) นายอำเภอคนแรก	
๒. ร.อ.ท.หลวงไสยบัณฑิตย์ (ลิ วงกาไสย)	ร.ศ. ๑๒๖ - ๑๓๐ (พ.ศ. ๒๔๕๐ - ๒๔๕๔)
๓. ร.อ.ท.หลวงภูมิพิศมเขต (ทิม ทิวะวิภาค)	พ.ศ. ๒๔๕๔ - ๒๔๖๓
๔. ร.อ.ต.หลวงผดุงประชากร (ทองอยู่ สุขรัตน์)	พ.ศ. ๒๔๖๓ - ๒๔๗๑
๕. ร.อ.ต.ขุนอนุสรณ์สิทธิกรรม (ทองดี วัชรโหมท)	พ.ศ. ๒๔๗๑ - ๒๔๗๒
๖. ร.อ.ต.ขุนแววประศาสน์ (แวว วงษ์ไทย)	พ.ศ. ๒๔๗๑ - ๒๔๗๒
๗. ร.อ.ท.ขุนบุรีประศาสน์ (กาดำ ผกานนท์)	พ.ศ. ๒๔๗๒ - ๒๔๗๖
๘. ร.อ.ท.ขุนสรรพกิจโกศล (กิมไล้ ปัทมสุนทร)	พ.ศ. ๒๔๗๖ - ๒๔๗๗
๙. ร.อ.ท.ขุนฟูประศาสน์ (ฟู ราชวัตร)	พ.ศ. ๒๔๗๗ - ๒๔๗๘
๑๐. นายเลื่อน ไชแสง	พ.ศ. ๒๔๗๘ - ๒๔๘๓
๑๑. นายสะอาด นุดจรัส	พ.ศ. ๒๔๘๓ - ๒๔๘๗
๑๒. นายสมดี กวีกรณ์	พ.ศ. ๒๔๘๗ - ๒๔๙๕
๑๓. นายแสวง ศรีสุภาพ	พ.ศ. ๒๔๙๕ - ๒๔๙๖
๑๔. ร.ต.อ.เสริม ทองสอดแสง	พ.ศ. ๒๔๙๖ - ๒๔๙๗
๑๕. นายดำรง วชิโรดม	พ.ศ. ๒๔๙๗ - ๒๔๙๙
๑๖. นายเวช สุริโย	พ.ศ. ๒๔๙๙ - ๒๕๐๕
๑๘. นายวัลลภ ชัยพิพัฒน์	พ.ศ. ๒๕๐๕ - ๒๕๐๗
๑๘. นายประดิษฐ์ วิชัยดิษฐ์	พ.ศ. ๒๕๐๗ - ๒๕๐๘
๑๔. นายสืบศักดิ์ สุขไทย	พ.ศ. ๒๕๐๘ - ๒๕๑๑
๒๐๐. นายวิจิต ทีปนวัตร	พ.ศ. ๒๕๑๑ - ๒๕๑๓
๒๑. นายสุนทร มานะกุล	พ.ศ. ๒๕๑๓ - ๒๕๑๔
๒๒. นายสม ทัดศรี	พ.ศ. ๒๕๑๔ - ๒๕๑๖
๒๓. นายเทพ ติมาตฤก	พ.ศ. ๒๕๑๖ - ๒๕๑๘
๒๔. นายบุญสอด วิเชียรสรรค์	พ.ศ. ๒๕๑๘ - ๒๕๑๙
๒๕. นายเกียรติ เสียมสกุล	พ.ศ. ๒๕๑๙ - ๒๕๒๑
๒๖. นายอำพัน วิมุกตานนท์	พ.ศ. ๒๕๒๑ - ๒๕๒๓
๒๗. นายโกเมศ แดงทองดี	พ.ศ. ๒๕๒๓ - ๒๕๒๕
๒๘. นายมานพ พรเรืององค์	พ.ศ. ๒๕๒๕ - ๒๕๒๗
๒๙. นายอนันต์ ปลื้มสุข	พ.ศ. ๒๕๒๗ - ๒๕๓๑
๓๐. นายดารา การณยวนิช	พ.ศ. ๒๕๓๑ - ๒๕๓๒

๓๑. นายกมล อุชุपालะนันท์	พ.ศ. ๒๕๓๒ - ๒๕๓๓
๓๒. นายวิวัฒน์ พลโยราช	พ.ศ. ๒๕๓๓ - ๒๕๓๗
๓๓. นายสมโภชน์ นิยะโต	พ.ศ. ๒๕๓๗ - ๒๕๓๘
๓๔. นายอุไร หล้าสกุล	พ.ศ. ๒๕๓๘ - ๒๕๔๑
๓๕. นายสุรชัย ลิ่นทอง	พ.ศ. ๒๕๔๑ - ๒๕๔๒
๓๖. นายเฉลียว จันทวร	พ.ศ. ๒๕๔๒ - ๒๕๔๓
๓๗. นายนรินทร์ เจิตดีสกุล	พ.ศ. ๒๕๔๓ - ๒๕๔๔
๓๘. นายเกษม บุญข้าเหลื่อ	พ.ศ. ๒๕๔๔ - ๒๕๕๐
๓๙. นายนิราช รัตนะ	พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๐
๔๐. นายวีระพล สุพรรณไชยมาตย์	พ.ศ. ๒๕๕๐ - ๒๕๕๑
๔๑. นายยิ่งยศ ธนะจันทร์	พ.ศ. ๒๕๕๑ - ๒๕๕๒
๔๒. นายสุรชัย วัฒนากุศลชัย	พ.ศ. ๒๕๕๒ - ๒๕๕๕
๔๓. นายอำนาจ พวงสำลี	พ.ศ. ๒๕๕๕ - ๒๕๕๖
๔๔. ว่าที่ ร.ต.อภิรักษ์ เพ็ชรผ่อง	พ.ศ. ๒๕๕๖ - ๒๕๕๗
๔๕. นายฉัตรชัย อุ่นเจริญ	พ.ศ. ๒๕๕๗ - ๒๕๕๘
๔๖. นายนราธร ศรีประสิทธิ์	พ.ศ. ๒๕๕๘ - ๒๕๖๑
๔๗. นายเนตรสุเทพ สุ่มมาตย์	พ.ศ. ๒๕๖๑ - ๒๕๖๓
๔๘. นายกองโท เสนีย์ มะโน	พ.ศ. ๒๕๖๓ - ๒๕๖๔
๔๙. นายผดุงศักดิ์ อิ่มเอิบ	พ.ศ. ๒๕๖๔ - ๒๕๖๕
๕๐. พ.จ.ต.ทวีข พันธ์ชิน	พ.ศ. ๒๕๖๖ - ๒๕๖๖
๕๑. นายสัมฤทธิ์ หน่อแก้ว	พ.ศ. ๒๕๖๖ - ปัจจุบัน

“ พยัคฆภูมิพิสัย ”

เป็นนามพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕
แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ (ร.ศ. ๘๗ - ๑๒๙ หรือ พ.ศ. ๒๔๑๑ - ๒๔๕๓)

พยัคฆ	แปลว่า	เสือโคร่ง
ภูมิ	แปลว่า	แผ่นดิน , ความรู้ , สง่า
พิสัย	แปลว่า	เขต , แดน , ถิ่น

ดังนั้น “ พยัคฆภูมิพิสัย ” จึงแปลว่า “ เขตแดนแผ่นดินเสือ ” (แปลโดยพยัญชนะ)
หรือ “ แดนดินถิ่นผู้กล้าหาญชาญปัญญา ” (แปลโดยอรรถะ)

ที่ตั้งและเขตการปกครอง

จังหวัดมหาสารคาม ตั้งอยู่ตอนกลางของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ห่างจากกรุงเทพมหานคร โดย ทางรถยนต์ ๔๗๐ กิโลเมตร มีพื้นที่ ๕,๒๒๘.๘๔๓ ตารางกิโลเมตร หรือ ๓,๓๑๑ ล้านไร่ แบ่งเขตการปกครอง ออกเป็น ๑๑ อำเภอ ๒ กิ่งอำเภอ ๑๓๓ ตำบล การแบ่งเขตการปกครองโครงสร้างส่วนราชการบริหารส่วนท้องถิ่น มี ๓ รูปแบบ คือ องค์การบริหารส่วนจังหวัด จำนวน ๑ แห่ง มีเทศบาลทั้งสิ้น ๑๘ แห่ง แบ่งเป็นเทศบาลเมือง ๑ แห่ง คือ เทศบาลเมืองมหาสารคามที่เหลือ ๑๗ แห่งเป็นเทศบาลตำบล และมีองค์การบริหารส่วนตำบล ๑๒๔ แห่ง

อำเภอพยัคฆภูมิพิสัย เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดมหาสารคามตั้งอยู่ทางทิศใต้ ของเทศบาล เมืองมหาสารคาม ห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๘๔ กิโลเมตร มีพื้นที่ทั้งหมด ๔๐๘.๗๘ ตารางกิโลเมตร โดย แบ่งเขตการปกครองออกเป็น ๑๔ ตำบล ๒๑๓ หมู่บ้าน ดังนี้

๑. เทศบาลตำบลพยัคฆภูมิพิสัย
๒. องค์การบริหารส่วนตำบลปะหลาน
๓. องค์การบริหารส่วนตำบลลานสะแก
๔. องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเสือ
๕. องค์การบริหารส่วนตำบลเม็กคำ
๖. องค์การบริหารส่วนตำบลราษฎร์เจริญ
๗. องค์การบริหารส่วนตำบลราษฎร์พัฒนา
๘. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัว
๙. องค์การบริหารส่วนตำบลหนองบัวแก้ว
๑๐. องค์การบริหารส่วนตำบลนาสีนวล

- ๑๑. องค์การบริหารส่วนตำบลการแก่น
- ๑๒. องค์การบริหารส่วนตำบลเมืองเดา
- ๑๓. องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงชัย
- ๑๔. องค์การบริหารส่วนตำบลเวียงสะอาด
- ๑๕. องค์การบริหารส่วนตำบลก้ามปู

และมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

- ทิศเหนือ** ติดต่อกับเขตอำเภอปางสีสุราช อำเภอนาคู จังหวัดมหาสารคาม
- ทิศใต้** ติดต่อกับเขตอำเภอชุมพลบุรี จังหวัดสุรินทร์
- ทิศตะวันออก** ติดต่อกับอำเภอเกษตรวิสัย อำเภอปทุมรัตน์ จังหวัดร้อยเอ็ด
- ทิศตะวันตก** ติดต่อกับเขตอำเภอพุทไธสง อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์

คำขวัญอำเภอพยัคฆภูมิพิสัย

"ถิ่นข้าวหอมมะลิเลื่องชื่อ ฝีมือทอผ้าไหม
ศิลปาชีพน้ำพระทัย ทุ่งกุลาร้องไห้งามตา"